

PROBLEM PRACY MAGISTERSKIEJ Z HISTORII LITERATURY POLSKIEJ

Jednym z podstawowych zadań stojących na drodze kształcenia studentów filologii polskiej na uniwersytecie i w Wyższej Szkole Pedagogicznej jest przygotowanie ich do napisania pracy magisterskiej. Doświadczenie uczy, że część studentów, która składa egzaminy i kolokwia, zalicza ćwiczenia i seminaria, nie potrafi jednak napisać pracy magisterskiej. Spotykamy się często ze zjawiskiem przesuwania terminów złożenia rozprawy o semestr a nawet o rok, bywa niestety i tak, że absolwent składa ją dopiero po kilku latach w nowej sytuacji, kiedy musi uzupełnić studia dodatkowymi egzaminami. Nie ma dzisiaj instytucji „absolutorium”, istniejącej w uniwersytecie przedwojennym, kiedy to student złożywszy wszystkie egzaminy po wysłuchaniu odpowiednich wykładów i zaliczeniu seminariów zostawał absolwentem Uniwersytetu bez dyplomu magistra, otrzymując jednak pewne uprawnienia zawodowe. W obecnych warunkach dyplom magisterski jest niezbędnym elementem studiów uniwersyteckich, bez którego absolwent nie może otrzymać uprawnień zawodowych, wymagających studiów wyższych. Dlatego też zagadnienie pracy magisterskiej stało się problemem istotnym, które powinno stanąć w centrum uwagi dydaktyki uniwersyteckiej.

Jak należy określić cele i zadania pracy magisterskiej z historii literatury, jak powinno wyglądać przygotowanie do niej od strony profesora i studenta, jakie kryteria wreszcie należy ustalić przy jej ocenie. Oto pytania, na które będziemy próbowali odpowiedzieć, opierając się przede wszystkim na doświadczeniach własnych i na obserwacjach poczynionych w ciągu dwudziestu blisko lat pracy w Uniwersytecie Warszawskim. Dodajmy przy tym, że zagadnienie pracy magisterskiej w zakresie filologii polskiej nie było dotychczas przedmiotem szczególnego zainteresowania ze strony profesorów i dydaktyków uniwersyteckich. Poza gruntowną rozprawą Jana Nowakowskiego pt. *Praca magisterska w wyższej szkole pedagogicznej*, która stanowi skróconą wersję referatu wygłoszonego na posiedzeniu Sekcji Wyższych Szkół Pedagogicznych Rady Głównej Szkol-

nictwa Wyższego, niewiele moglibyśmy wymienić prac dotyczących podobnej problematyki¹. Owszem, w wydanej w 1968 roku książce *Zagadnienia dydaktyki szkół wyższych* znaleźć można jeszcze kilka innych studiów poświęconych rozprawom magisterskim, ale dotyczą one biologii, matematyki, prawa i nauk technicznych. Swoistość dyscypliny, jaką jest historia literatury i odrębność metod jej właściwych, sprawia, że różnice w sposobie przygotowania się do pracy magisterskiej są znacznie większe niż analogie, które sprowadzić można ogólnie do zasad dobrej roboty i ogólnych założeń pracy naukowej.

Przygotowywanie się do napisania rozprawy magisterskiej odbywa się w zasadzie od pierwszego roku studiów. Mamy tu na myśli nie tylko fakt wynikający z ciągłości procesu dydaktycznego i z realizacji zasady stopniowania trudności, ale chodzi o sprawy konkretne, które wystąpią w całej rozciągłości właśnie przy pisaniu pracy magisterskiej. Już na pierwszym roku studiów student uczy się korzystać z bibliografii, z Estreichera i Korbuta, z Przewodnika Bibliograficznego i bibliografii szczegółowych, jak Edwarda Maliszewskiego *Bibliografii pamiątek polskich* czy Jadwigi Rudnickiej *Bibliografii powieści polskiej*. Zaznajamia się także z wielkimi zarysami historii literatury polskiej tak, by nie obce mu były nazwiska Chmielowskiego, Tarnowskiego, Pilata, Brücknera, Chlebowskiego, Chrzanowskiego, Kleinerera czy Kridla. Przechodzi on również pewne przeszkolenie biblioteczne poznając przede wszystkim bibliotekę seminaryjną Katedry czy Instytutu oraz bibliotekę uniwersytecką. Nie jest natomiast zaznajomiony z innymi bibliotekami kraju. Tak więc na przykład student Uniwersytetu Warszawskiego poza Biblioteką Narodową i Biblioteką Publiczną może nie znać Biblioteki Jagiellońskiej, Ossolineum, czy biblioteki Kórnickiej, by ograniczyć się tylko do najbardziej znanych, z których jednak jako magistrant będzie musiał w niejednym przypadku skorzystać. Czy zatem nie byłoby celowe, aby w ramach wycieczek organizowanych przez szkoły wyższe i organizacje studenckie do miast uniwersyteckich uwzględnić także zwiedzanie bibliotek, z którymi nie tylko przyszły badacz literatury, ale także kulturalny nauczyciel powinien pozostawać w bliższym kontakcie?

Już na pierwszym, a na pewno na drugim roku student polonista uczy się robienia przypisów do pracy rocznej czy seminaryjnej. Nie jest to sprawa błaha i natury formalnej. Chodzi bowiem o uczciwość naukową i o wyrabianie poczucia odpowiedzialności. Przypis bowiem wskazuje zarówno na pochodzenie cytatu, jak też może ujawnić źródło dłuższego wводу autora pracy. Wiemy także, że przypisy w pracy naukowej speł-

¹ J. Nowakowski, *Praca magisterska w Wyższej Szkole Pedagogicznej*. [w:] *Zagadnienia dydaktyki szkół wyższych*, Warszawa 1968, s. 247—265. Por. również *Prace z dydaktyki Szkoły Wyższej WSP w Krakowie*. Z. 3. Kraków 1966, z. 3, s. 44.

nią jeszcze inną rolę. Dają sposobność do rozwinięcia wywodu, którego z tych czy innych względów nie należy umieścić w tekście głównym. O tym wszystkim student dowiaduje się na pierwszych latach studiów, a wiadomości wtedy nabyte stosuje przy pisaniu rozprawy magisterskiej.

Również w okresie poprzedzającym seminarium magisterskie student uczy się opracowywać mniejsze rozprawy pisemne w trybie tzw. pracy rocznej. Są one zazwyczaj poświęcone analizie wybranych zagadnień literackich. Nie wymagają z reguły obfitej literatury przedmiotu, uczą orientować się w tak zwanym stanie badań, skupiają uwagę na jednym utworze, bądź nawet jednym tylko zagadnieniu. Jeżeli temat obejmuje szerszy problem (np. zagadnienie porównawcze), to jest on zazwyczaj tak sformułowany, by można go było ująć zwięźle. Praca roczna uczy sztuki pisania, kształci umiejętność analizy krytycznej, rozwija dociekliwość filologiczną, pozwala zorientować się profesorowi w zdolnościach studenta i jego dyspozycjach pisarskich. W pewnych wypadkach uczy referowania poglądów cudzych, umiejętności przekazywania najważniejszych treści przeczytanych książek naukowych.

Wszystkie te czynności składają się na okres przygotowawczy i poprzedzający pisanie pracy magisterskiej. Toteż student, który na czwartym roku staje się członkiem seminarium magisterskiego i przystępuje do opracowania rozprawy, powinien być w zasadzie zorientowany w wielu umiejętnościach towarzyszących pracy naukowej. Powinna do nich należeć między innymi umiejętność zbierania materiałów i robienia notatek z przeczytanych książek, jakkolwiek w praktyce okazuje się, że istnieją pod tym względem duże braki wynikające stąd, że student nie miał do tej pory okazji do spożytkowania zebranych materiałów. Ani przygotowanie się do egzaminu, ani przygotowanie pracy rocznej czy referatu wygłaszanego niekiedy ustnie nie wymagały z jego strony długotrwałego i systematycznego wysiłku. Trzeba także przyjąć, że w ciągu trzech lat student zdobył ogólną kulturę historycznoliteracką i orientację w naukach pomocniczych i teorii literatury.

Jak widać, trzyletni okres poprzedzający seminarium magisterskie, stanowi również okres uwzględniający w perspektywie przygotowanie do pracy magisterskiej, chociaż wyraźnie tego nie akcentuje.

Przejdźmy z kolei do następnego zagadnienia i próby odpowiedzi na pytanie, czym jest praca magisterska i jak powinna wyglądać nad nią opieka.

Załącznik do Zarządzenia Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 listopada 1958 roku w paragrafie 39 głosi, że „w pracy magisterskiej student winien wykazać opanowanie literatury przedmiotu w zakresie opracowywanego tematu, źródeł oraz umiejętności stosowania naukowych metod pracy”. Zarządzenie Ministerstwa określa w sposób bardzo ogólny

zadania pracy magisterskiej, sprowadzając je do trzech punktów: 1. oparowania literatury przedmiotu w zakresie opracowywanego tematu, 2. znajomości źródeł, na jakich opiera się praca i 3. umiejętności posługiwania się metodami naukowymi. Tak ogólnie ujęta dyrektywa daje możliwość rozmaitych interpretacji zadań i celów, jakim praca magisterska ma służyć.

Jan Nowakowski, rozważając problematykę prac magisterskich w wyższych szkołach pedagogicznych i wskazując na różnice wynikające z natury poszczególnych dyscyplin wyróżnia kilka rodzajów prac ze względu na ich charakter i znamionującą je metodę. Zwraca więc uwagę na: rozprawę zawierającą nowy przyczynek naukowy w treści lub metodzie danej dyscypliny, pracę o charakterze referatowo-monograficznym, polegającą na zestawieniu i usystematyzowaniu pewnej dziedziny faktów naukowych lub na jej przedstawieniu w nowym ujęciu, pracę polegającą na zebraniu i przedstawieniu w sposób usystematyzowany materiałów, które mogą być wykorzystane w pracy naukowej katedry lub poza katedrą².

Analiza tematów prac magisterskich wykonywanych w dawnej Katedrze Historii Literatury Polskiej a w obecnym Instytucie Filologii Polskiej w Zakładzie Historii Literatury U. W. dowodzi, że można by je z grubsza podzielić ze względu na cechującą je metodę na dwa rodzaje. A więc są prace ambitniejsze, których temat nie był dotąd przedmiotem poważniejszych badań i wymaga bądź kwerend archiwalnych i bibliotecznych, bądź szczególnej inwencji twórczej. Są również prace, w których przeważa pierwiastek referujący i systematyzujący.

Przypatrzmy się wybranym tematom prac magisterskich pod kątem zadań, jakim mają służyć i przydatności ich w sensie naukowym i społecznym. Oto przykłady tematów, których opracowanie wymaga kwerendy archiwalno-bibliotecznej i pewnego stopnia samodzielności badawczej, ponieważ źródła drukowane przedstawiają się ubogo, a przedmiot pracy nie został jeszcze naukowo opracowany. Np. *Twórczość Feliksa Gaudzickiego na tle poezji polskiego Oświecenia*. *Aleksander Chodkiewicz i jego twórczość dramatyczna*. *Działalność literacka Wincentego Marewicza*. We wszystkich trzech przypadkach chodzi o pisarzy drugo-, czy nawet trzeciorzędnych, o których informacje bibliograficzne są nader skąpe, ale z których każdy z tych czy innych względów godny jest tego, by go bliżej poznać. W pierwszym wypadku chodzi o jednego z poetów jakobinów i poetów warszawskich przełomu XVIII i XIX wieku, w drugim o znanego działacza i uczonego, który był również autorem kilku interesujących tragedii, w trzecim wreszcie o dosyć popularnego pisarza z końca XVIII wieku, tłumaczonego nawet na język rosyjski, ale w kraju bardzo mało znanego. Prace poświęcone wymienionym pisarzom i ich twórczości uczą wni-

² O. c., s. 249 i nast.

kliwej i samodzielnej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej oraz dają pole do samodzielnej interpretacji utworów. Osiągnięciem w tym wypadku bywa zgromadzona po raz pierwszy bibliografia utworów, dotąd nie zebranych i odtworzenie zyciorysu na podstawie nieznanymi materiałów. Prace tego rodzaju rozwijają zamiłowania szperackie znamionujące niektórych filologów, nęcą urokiem odkryć tego czy innego szczegółu. Innym przykładem rozprawy na temat nie opracowany, ale wymagający innych dyspozycji niż szperackie, może być praca o powieściach historycznych Karola Koźmińskiego, zmarłego niedawno pisarza, który pozostawił po sobie dość obfitą spuściznę literacką. Autorka pracy nawiązała kontakt z wdową po pisarzu, która zaznajomiła ją z warsztatem pisarskim męża, uzupełniła materiały do zyciorysu, to i owo sprostowała. Dzięki temu powstało studium będące wynikiem samodzielnych badań autorki.

Rozprawy typu referatowo-monograficznego mogą też mieć kształt rozmaity. Może to być omówienie pierwszej polemiki literackiej, jaka się rozwinęła w związku z ukazaniem się *Podolanki wychowanej w stanie natury* Michała Krajewskiego, może to być także przedstawienie stanu badań nad twórczością tego czy innego pisarza, jak na przykład: *Naruszewicz przed sądem potomności* czy *Karpiński w świetle historii literatury*. Do tego rodzaju prac można by zaliczyć także takie tematy, jak: próby monograficznego ujęcia niektórych czasopism, jak na przykład *Polak Patriota*, *Astrea*, czy *Biblioteka Polska pod redakcją F. S. Dmochowskiego*. Mowa tu o czasopismach, które wychodziły nie dłużej niż rok czy dwa i w których dział literacki wyraźniej występuje. Każdy z wymienionych tematów zawiera, jak się zdaje, wiele walorów kształcących. Pierwszy wymaga opracowania rozproszonych po bibliotekach materiałów, porównania ich, zreferowania zawartych w nich poglądów i przedstawienia ich jako fragmentu życia literackiego. Dwa następne wprowadzają w problematykę przemian gustów literackich w rozwoju historycznym, uczą nie tylko referowania poglądów historyków literatury, ale otwierają pole dla wniosków dalej idących, dotyczących sensu i znaczenia sądów krytyczno-literackich. Próby monografii czasopism literackich kształcą sprawności analityczne i umiejętności syntetyzowania. Albowiem wymagają najpierw zanalizowania zawartości czasopisma, wyodrębnienia w nim odpowiednich działów, określenia ich charakteru, a potem ogarnięcia całości i charakterystyki, która by dała wyobrażenie o jego znaczeniu, redaktorze i współpracownikach.

Jeszcze inny charakter mają tematy, których rozwinięcie uczy przede wszystkim analizy krytycznej. Tematy takie są dość rozpowszechnione ze względu na swą wartość dydaktyczną. Przykładowo można by wymienić następujące: *Humor w satyrach i bajkach Ignacego Krasickiego*, *Postacie kobiet w powieści polskiego Oświecenia*, *Bohater literacki w powieści polskiego Oświecenia*, *Twórczość liryczna Elżbiety Drużbackiej*, *Problem hi-*

storyzmu w powieści Niemcewicza, „Jan z Tęczyna” i „Pojata córka Lizdejki”, Bernatowicza, „Król w kraju rozkoszy” Zabłockiego — próba monografii, Analiza struktury powieściowej „Rękopisu znalezionej w Saragossie”, Powieść listowa i powieść pamiętnik jako forma techniki powieściowej na początku XIX wieku. Autor pracy tego rodzaju skupia się na wybranym zagadnieniu, by je rozwinąć i rozpatrzyć z określonego punktu widzenia. Prace tego rodzaju wymagają orientacji w podstawowych problemach teoretycznych (np. problem historyzmu, koncepcja bohatera literackiego i jego konstrukcja, zagadnienie struktur powieściowych oraz ich funkcji artystycznych, pojęcie liryki w XVIII wieku), każą konfrontować stanowiska teoretyczne z praktyką literacką, w poszczególnych wypadkach wprowadzają pierwiastek porównawczy. W zasadzie dają wyobrażenie o umiejętności analizy historycznoliterackiej konkretnych utworów.

Warto wspomnieć jeszcze o tematach, które należą do pogranicza historii literatury, wiedzy o teatrze, historii kultury i socjologii życia literackiego. Tematy tego rodzaju pojawiają się ostatnio częściej w związku z postulowaną w nauce integracją dyscyplin i z zainteresowaniami młodzieży, które nieraz wybiegają poza problematykę filologiczną czy krytycznoliteracką. Do takich tematów zaliczyłbym: *Życie literackie Warszawy w czasach Księstwa Warszawskiego*, *Salon literacki Wincentego Krasińskiego*, *Teatr Branickich w Białymstoku*, *Goldoni w teatrze polskim w czasie Oświecenia*, *Rola Towarzystwa Przyjaciół Nauk w dziejach nauki o literaturze*. Jak widać, każdy z tych tematów obejmuje problematykę szerszą niż historycznoliteracka w ścisłym znaczeniu tego wyrazu. Problematyka życia literackiego obejmuje działalność różnego rodzaju instytucji, które określają jego charakter. Podobnie działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk czy działalność teatru magnackiego wykraczają poza przedmiot badań ścisłe literackich.

Wymienione wyżej przykłady tematów prac magisterskich ograniczały się do jednej w zasadzie epoki Oświecenia, czy, ścisłej mówiąc, do drugiej połowy XVIII wieku i początków wieku XIX. Rzecz jasna, z łatwością przyszłoby dobrać analogiczne co do koncepcji tematy z innych epok. Można jedynie zastanowić się nad tym, w jakim stopniu może i powinna wchodzić w zakres prac magisterskich tematyka dotycząca współczesnej literatury polskiej i współczesnego życia literackiego. Doświadczenia Uniwersytetu Warszawskiego wskazują, że prace tego rodzaju występują i znajdują swoich zwolenników. Iwaszkiewicz, Przyboś, Kuncewiczowa, by ograniczyć się do kilku przykładów, byli bohaterami prac magisterskich, nie mówiąc o tym, że dzieła Dąbrowskiej, Nałkowskiej, Broniewskiego, Kruczkowskiego czy Tuwima nieraz występowały jako temat analiz literackich.

Wśród tematów z metodyki nauczania literatury wyróżnić można co najmniej dwie grupy: jedna obejmuje tematy o charakterze analitycznym i historycznym, do drugiej należą tematy wymagające badań empirycznych. Do pierwszej można by zaliczyć takie tematy, jak próby monografii Lucjusza Komarnickiego, czy Kazimierza Wóycickiego, znanych metodyków i autorów cennych studiów naukowych, analiza podręczników historii literatury, dawnych i współczesnych, analiza programów nauczania literatury w szkole dawniejszej i współczesnej, w grupie drugiej znajdują się zaś takie tematy, jak zagadnienie recepcji wśród młodzieży szkolnej poszczególnych utworów omawianych w klasie, sposoby przeprowadzania lekcji na przykładzie analizy utworów Kochanowskiego, Mickiewicza, Dąbrowskiej czy Broniewskiego, czy badanie reakcji młodzieży na program radiowy i telewizyjny oraz sposoby posługiwania się przez nauczyciela środkami audiowizualnymi stosowanymi przy nauczaniu literatury. Prace tego rodzaju wymagają częstych hospitacji lekcji, analizy materiałów potrzebnych do wyprowadzenia wniosków ogólniejszych.

Przegląd różnorodnego rodzaju tematów prac magisterskich upoważnia do wyrażenia poglądu, że niejednorodność taka jest uzasadniona wieloma względami. Przede wszystkim wynika ona ze złożoności dyscypliny, jaką jest, może wbrew pozorom, historia literatury. Jej związki z historią, historią kultury, z filozofią, estetyką, z krytyką literacką są powszechnie znane i trudno byłoby w sposób sztuczny odrywać ją od dziedzin pokrewnych. Jeszcze wyraźniejsze pokrewieństwo zachodzi między historią i teorią literatury. Mimo że prasoznawstwo i bibliotekoznawstwo mają dzisiaj tendencję do wyodrębnienia i stworzenia własnej dziedziny badań, w rzeczywistości dziedziny te nieraz zachodzą na siebie. Nikt nie może odebrać historykowi literatury prawa do badania „Wędrowca”, „Życia”, czy „Skamandra”, choćby te czasopisma interesowały również z innych jeszcze względów historyków czasopiśmiennictwa. Podobnie dzieje biblioteki Ignacego Krasickiego, Stanisława Potockiego, chociaż dotyczą problematyki bibliotekoznawczej, interesują z wielu powodów historyka literatury, który pragnie zbadać lektury pisarzy, by na tej podstawie wysnuć dalsze wnioski dotyczące ich kultury literackiej, czy też związków ich dzieł z innymi utworami.

W obrębie badań historycznoliterackich występują rozmaite metody badawcze. Poza stroną filologiczną (sprawa ustalenia tekstu, autorstwa, daty powstania utworu), poza biografistyką, która w dobie powstania kalendarzy życia i twórczości zdaje się przeżywać swoisty renesans, istnieją, jak wiadomo, różnego rodzaju punkty widzenia wobec utworu literackiego. A więc metoda socjologizująca czy wręcz socjologiczna (problematyka recepcji), strukturalistyczna, historyczna, psychologiczna, a w obrębie

każdej dostrzec można rozmaite jej odcienie i odmiany. Nic więc dziwnego, że obserwujemy mnogość tematów różniących się między sobą metodą potrzebną do ich rozwinięcia. Warunek, który tematy powinny spełniać, jest ten, by praca towarzysząca ich realizacji była procesem kształcącym, by była wykonalna w przewidzianym terminie i żeby na jej podstawie można było stwierdzić, czy student umie posługiwać się metodami naukowymi, czy wyzyskał odpowiednie źródła i czy opanował literaturę przedmiotu potrzebną do jego opracowania.

Przejdźmy z kolei do następnego zagadnienia: jak powinno wyglądać seminarium magisterskie i jak należy przygotować się do pisania pracy magisterskiej.

W tradycji przedwojennej seminarium magisterskie trwało dwa lata, po dwóch latach ćwiczeń proseminaryjnych. Treścią seminarium magisterskiego, obejmującego zresztą kilkadziesiąt osób, były wybrane zagadnienia z historii literatury oraz lektura prac magisterskich. Tak więc na przykład na seminarium profesora Ujejskiego omawiało się w ciągu całego roku *Legendę Młodej Polski* Brzozowskiego, pisma Norwida, czy też wybrane zagadnienia estetyki literackiej. Poza tym studenci czytali swoje prace magisterskie, z którymi można się było przedtem zapoznać w bibliotece seminaryjnej, gdzie były wyłożone, i które stanowiły przedmiot dyskusji.

W obecnych warunkach, przynajmniej tak to wygląda na polonistycie warszawskiej, seminarium magisterskie trwa dwa lata (dotąd trwało półtora roku), przy czym student ma prawo wyboru. Podział na seminaria opiera się na zasadzie podziału na epoki. Jest więc seminarium staropolskie, Oświecenia, Romantyzmu, drugiej połowy XIX wieku i wieku XX, w tym poświęcone Młodej Polsce i literaturze międzywojennej. Oprócz tego istnieją seminaria zajmujące się literaturą dla dzieci i młodzieży, problematyką teatru, teorią literatury i metodyką nauczania literatury w szkole średniej. Wielkość grup seminaryjnych pozwala na tworzenie mniejszych zespołów, co z kolei sprzyja troskliwej opiece ze strony profesora, który może wnikać w indywidualne sprawy studentów. Tematyka obejmuje w zasadzie wybrane zagadnienia z historii literatury, w praktyce oznacza to np. zagadnienia estetyki literackiej polskiego Oświecenia, problemy dramatu polskiego XVIII i początków XIX wieku, krytykę literacką w pierwszej połowie XIX wieku, dramat romantyczny, lirykę Młodej Polski, prozę powieściową okresu realizmu itp.

Pierwszy rok pracy seminaryjnej (opieram się przede wszystkim na doświadczeniach własnych) polega na wdrażaniu w kulturę literacką epoki przez zaznajomienie z podstawowymi tekstami literackimi i naukowymi. Ważnym także zadaniem jest zaznajomienie uczestników seminarium

z aktualnym stanem badań nad epoką, w szczególności z nowszymi pracami w tym zakresie. Zebrania seminaryjne posiadają w zasadzie ustaloną tradycję. Punktem wyjścia rozważań jest zwykle referat studenta pisemny lub ustny poświęcony wybranemu zagadnieniu. Może to być zarówno analiza utworu literackiego, dokonana pod określonym kątem widzenia, bywa również tak, że ten sam utwór może być rozpatrywany przez kilku uczestników pod różnymi względami, może też być sprawozdanie z rozprawy czy książki poświęconej określonemu problemowi. Na seminarium poświęconym dawniejszej literaturze występują niekiedy teksty w języku łacińskim lub w języku staropolskim; zajęcia obejmują wówczas także lekturę i komentowanie tekstu. Tego rodzaju zabiegi mają na celu wprowadzenie w problematykę kultury literackiej i artystycznej epoki, a zarazem pozwalają rozpatrywać zjawiska literackie w sposób odpowiadający wymaganiom poznania naukowego. Służyć ma temu zarówno analiza krytyczna tekstu naukowego, jak też analiza krytyczna tekstu literackiego, będącego przedmiotem rozważań seminaryjnych. Niezależnie od tego tematyka zajęć seminaryjnych tworzy płaszczyznę integrującą zainteresowania członków seminarium i stanowi podstawę umożliwiającą dyskusję nad pracami magisterskimi.

W ciągu pierwszego semestru zajęć seminaryjnych student otrzymuje temat pracy magisterskiej. Jest on zazwyczaj uzgadniany w toku rozmów profesora ze studentem, który określa zwykle swoje zainteresowania bliższe. Dobrze jest, gdy profesor ze swej strony zdołał sobie wyrobić sąd o kandydacie, jego uzdolnieniach i dyspozycjach wewnętrznych. Z tych względów wydaje się właściwe, aby wybór tematu pracy magisterskiej nie następował na początku roku, ale po pewnym okresie, który umożliwi profesorowi lepsze poznanie członków jego grupy seminaryjnej.

Tok przygotowań poprzedzający proces pisania można by podzielić na cztery następujące po sobie etapy: 1. zbieranie materiałów oparte na znajomości bibliografii oraz na kwerendach bibliotecznych i archiwalnych, 2. porządkowanie ich według ustalonych zasad (chronologii lub typologii), 3. problematyzowanie i 4. ustalenie hierarchii problemów. Określenie problemów pracy oraz ich hierarchii prowadzi do opracowania planu pracy, który w zależności od tematu przybiera, rzecz jasna, różne postacie. Toteż nie ma w tym zakresie jakiejś jednolitej reguły czy jednolitego schematu, który by obejmował prace magisterskie wszystkich typów. Poza tym, że każdą pracę magisterską obowiązuje bibliografia przedmiotu należycie opracowana i przypisy, to treść jej, układ i porządek rozdziałów wyznaczony jest przez jej zawartość treściową. A więc w niektórych tylko pracach znajdują się informacje życiorysowe, tam mianowicie gdzie temat tego wymaga. Również stan badań nad danym zagadnie-

niem nie wydaje się konieczny w każdej pracy, chociaż w wielu wypadkach jest pożądany: tam mianowicie, gdzie chodzi o konfrontację wyników samodzielnych badań autora z osiągnięciami dotychczasowymi. Kiedy indziej właściwym rozpoczęciem wydaje się przedstawienie obrazu sytuacji ogólnej w dziedzinie stanowiącej przedmiot szczególnego zainteresowania. Może to być obraz liryki, dramatu czy powieści w danym okresie historycznym, może to być obraz sytuacji kulturalnej czy historycznej, który by stanowił tło dalszych wywodów. Rozdział wstępny może także informować o przedmiocie i metodzie rozprawy, zawierać rozważania natury metodologicznej, które określają sposób ujęcia tematu.

Zarówno problematyzacja tematu, jak i ustalenie hierarchii problemów nasuwa często wiele trudności. Dlatego doświadczenie poucza, że sprawy te powinny być przekonsultowane z profesorem przed przystąpieniem do pisania rozprawy. Innymi słowy, plan pracy, który student podejmuje, jak układ, następstwo rozdziałów oraz ich problematyka powinny być omówione przed jej rozpoczęciem. Zauważmy jeszcze, że powstają również prace, które mają charakter esejów naukowych, napisane są z talentem literackim, z zacięciem publicystycznym. Tytuły rozdziałów występują w postaci metafor, uderza samodzielność ujęcia, odkrywczość spostrzeżeń oraz indywidualny sposób widzenia sprawy. Wszystkie te cechy, pomysłowość autora, inteligencja, świeżość spojrzenia stanowią także o wartości rozprawy, choć prace tego rodzaju mogą odbiegać od form stereotypowych.

Lektura prac magisterskich odbywa się zwykle bądź w pierwszym semestrze V roku studiów, bądź w drugim, jeżeli prace jeszcze nie dojrzały do czytania. Zaznaczmy na wstępie: na seminarium nie ma możliwości zaznajomienia się z całością rozprawy. Autor referuje zwykle dość dokładnie konspekt całości, by następnie odczytać jeden z rozdziałów. Pozostali członkowie seminarium przygotowują się do dyskusji na podstawie odpowiedniej lektury wyznaczonej na poprzednich zebraniach. Dyskusja podsumowana przez profesora skupia się w zasadzie na trzech stronach rozprawy: merytorycznej, metodologicznej i językowo-stylistycznej. Oto jeden z przykładów: tematem pracy dyskutowanej jest *Warszawa w poezji czasów stanisławowskich*. Autor zaznajomił słuchaczy z konspektem pracy, a więc z treścią poszczególnych rozdziałów, następnie odczytał rozdział wstępny dotyczący roli Warszawy w życiu kulturalnym doby stanisławowskiej. Dyskusja skupiła się głównie na następujących zagadnieniach: czy rozdział ten funkcjonuje w całości rozprawy, czy ujęcie jego nie jest zbyt abstrakcyjne, autonomiczne? Jak należy rozumieć Warszawę jako temat poezji ówczesnej, czy tylko jako motyw krajobrazu

miejskiego czy też jako zbiór scen obyczajowych? Wobec niemożliwości przeprowadzenia wyczerpującej analizy wszystkich rękopisów a nawet druków ulotnych na temat Warszawy, czy nie należałoby zacieśnić tematu, uwzględniając jedną tylko jego stronę, co powinno się zaznaczyć w rozważaniach wstępnych. Jak wreszcie sprawa Warszawy jako tematu literackiego wygląda w perspektywie szerszej, europejskiej w sensie występowania tematów urbanistycznych w poezji. Pytania tego rodzaju i uwagi wypowiedziane na marginesie lektury pozwoliły autorowi pracy dokonać poprawek i retuszu, które przyczyniły się do jej ulepszenia. Dodajmy, że uczestnicy dyskusji z uznaniem w tym wypadku wypowiedzieli się o stylu pracy, podkreślili jej walory literackie i widoczną kulturę historyczną, świadczącą o tym, że autor odznacza się szerszymi niż przeciętne horyzontami umysłowymi. W innym wypadku, gdy dyskusja dotyczyła pracy o liryce Elżbiety Drużbackiej, członkowie seminarium zwrócili uwagę na potrzebę dokładniejszego omówienia pojęcia liryki w XVIII wieku i na wyraźniejsze zaznaczenie kategorii stylu, w obrębie którego można by określić twórczość liryczną Drużbackiej, wyrazili się natomiast bardzo pozytywnie o szczegółowych analizach krytycznych ujawniających wrażliwość i dociekliwość autorki pracy. I w tym wypadku dyskusja pomogła autorce do uświadomienia sobie niedociągnięć i słabości rozprawy a jednocześnie nie zachwiała wiary w celowość analiz szczegółowych, które wypadły przekonywająco i interesująco.

Lektura fragmentów prac magisterskich stanowi poza wszystkim bodziec, który ożywia energię magistrantów i przyczynia się w pewnym stopniu do szybszego kończenia prac. Praca, która przeszła przez falę krytyki koleżeńskiej, uwzględniającej zarówno jej mocniejsze jak i słabsze strony, rokuje nadzieje, że będzie przyjęta. Oczywiście, warunkiem przyjęcia jest także sposób jej wykończenia. Chodzi o to, że praca polonistyczna powinna się odznaczać szczególną troską o czystość i poprawność językowo-stylistyczną, nie mówiąc już o bezbłędnej ortografii.

Pracę magisterską ocenia profesor, który nią kieruje i koreferent. W ocenie bierze się pod uwagę kryteria, przewidziane w Zarządzeniu Ministerstwa z 1958 roku, wartości merytoryczne pracy, jej stronę językowo-stylistyczną, układ, stopień samodzielności, sumienność w zbieraniu i porządkowaniu materiału, umiejętność referowania poglądów innych autorów. Recenzje referenta i koreferenta, jak pokazuje doświadczenie, są zazwyczaj podobne do siebie. W wypadku różnicy opinii czasem dochodzi do wzajemnego wyjaśnienia ich przyczyn, w wyniku czego może nastąpić zbliżenie stanowisk. W rzadkich wypadkach różnicy opinii sprawa

wę rozstrzyga przewodniczący komisji egzaminacyjnej, dziekan lub wyznaczony przez niego zastępca. Wydaje mi się, że stanowisko recenzentów oraz ich opinia wyrażona na piśmie powinna być zakomunikowana magistrantowi w czasie egzaminu magisterskiego.

Przedstawione tutaj uwagi i obserwacje nie pretendują do wyczerpania tematu. Nie tworzą także jakiegoś systematycznego opisu zabiegów metodycznych towarzyszących opracowywaniu pracy magisterskiej. Stanowią jedynie obraz doświadczeń i obserwacji, które mogą służyć za podstawę dyskusji nad niełatwym problemem pracy magisterskiej, przygotowywanej w warunkach studiów stacjonarnych albowiem w organizacji studiów zaocznych problematyka ta przedstawiać się musi z konieczności jeszcze inaczej.